

УДК 811.111:81'42

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОПТИКО-КІНЕСТЕТИЧНИХ СИМПТОМІВ СУМУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРОЗІ

Шумейко О. В.

У статті розглядаються особливості номінації оптико-кінестетичних симптомів негативної базової емоції суму у художньому дискурсі. Матеріалом дослідження слугували прозові твори сучасних американських письменників.

Ключові слова: невербальне вираження емоцій, номінації оптико-кінестетичних симптомів, негативна базова емоція.

В статье рассматриваются особенности номинации оптико-кинестетических симптомов негативной базовой эмоции печали в художественном дискурсе. Материалом для исследования послужили прозаические произведения современных американских писателей.

Ключевые слова: невербальное выражение эмоций, номинации оптико-кинестетических симптомов, негативная базовая эмоция.

The article deals with the peculiarities of nomination of visual and kinesthetic symptoms of negative basic emotion sadness in literary discourse. The material under investigation is modern American English prose.

Key words: nonverbal expression of emotions, nomination of visual and kinesthetic symptoms, negative basic emotion.

Кожна людина хоча б раз переживала у своєму житті сум – цей “стан душевної гіркоти”, коли уповільнюються психічні та соматичні процеси [4, с. 183-184]. Причини цієї емоції очевидні – невдачі у досягненні мети, розлука з близькою людиною, загалом, втрата чогось значущого, що може завдати людині сильного морального болю [3, с. 199].

У психологічній науці сум класифікується дослідниками як астенична емоція, яка призводить до пасивності, скутості [2, с. 461], фрустраційна емоція, коли у результаті невдачі та докорів з боку інших людей відбувається процес блокування або переривання поведінки, спрямованої на досягненні мети [4, с. 156-221], негативна емоція, яка пов’язана із незадоволенням людських потреб [13, с. 209]. За інтенсивністю сум вважається слабким почуттям, а за тривалістю – довготривалим [3, с. 198].

У лінгвістиці сум виокремлюється як базисний емоційний концепт [5, с. 186] та гендерно типова “жіноча” емоція [1, с. 196]. А згідно з теорією соціального конструктивізму емоцій, сум має певний універсальний “сценарій” переживання: *X felt something, sometimes a person thinks: “I know: something bad happened, I don’t want things like this to happen, I can’t think: I will do something because of it now, I know I can’t do anything”, when this person thinks this this person feels something bad, X felt something like this* [17, с. 62]. В основу побудови цього емоційного сценарію суму покладена загальна послідовність фаз розгортання: *причина – власне емоція – наслідки* [16, с. 140]. При цьому назва емоції сум розглядається як редуковане позначення прототипової ситуації [17, с. 237].

Далі зосередимо увагу на особливостях вербалізації суму в мові. У цьому аспекті йдеться про загальноприйнятну класифікацію засобів вираження усіх емоційних концептів в емотіології або лінгвістиці емоцій, яку широко застосовують у своїх дослідженнях В. І. Шаховський [8, с. 18], М. О. Красавський [5, с. 90], О. М. Прохорова [7, с. 101] та ін. На їхню думку реалізація будь-якого емоційного концепту (а отже, й суму) здійснюється трьома основними способами: прямою номінацією (наприклад, іменниками *гнів, сум, радість* в українській мові), дескрипцією (наприклад, *vor Zorn rot werden* в німецькій мові) та експлікацією (наприклад, *козёл* (про людину) в російській мові). Однак, не дивлячись на достатньо розроблений у лінгвістиці сценарій переживання суму та

класифікацію засобів вираження емоційних концептів в емотіології, ми підтримуємо думку А. Вежбицької, що ступінь детальності мовного позначення емоційної концептосфери в різних етносах та культурах є різною [17, с. 205-215]. У зв'язку із зазначеним актуальними залишаються проблеми мовної експлікації емоцій та зокрема негативної базової емоції суму в американській художній прозі.

Метою дослідження статті є аналіз номінацій оптико-кінестетичних симптомів негативної базової емоції суму в сучасній американській художній прозі. Для досягнення цієї мети у статті поставлено та послідовно вирішено такі завдання: визначити корпус номінацій емоційних реакцій із компонентом значення "оптико-кінестетичні симптоми" суму у сучасних американських прозових творах та на основі частотного аналізу встановити переважаючі серед них.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що одержані результати можуть бути використані у викладанні курсів лексикології англійської мови, у наукових дослідженнях лінгвістичного та психолінгвістичного спрямування.

З огляду на те, що невербальне вираження емоцій здійснюється переважно через зміни положення тіла, вираз обличчя людини, її ходу, жести тощо [2, с. 453-455; 5, с. 69], які об'єднуються поняттям "оптико-кінестетична система" у психології [6, с. 87], ми виокремлюємо серед невербальних засобів вираження суму відповідну складову. Відтак, тематична група номінацій із компонентом значення "оптико-кінестетичні симптоми" суму позначає діапазон рухів: міміку, пантоміміку, контакти очима та авербальні дії, які сприймаються візуально в момент переживання цієї негативної базової емоції.

Дані психології свідчать про те, що психофізіологічні симптоми суму охоплюють, як правило, наступні: руки, голова, кутики рота та повіки опущені, внутрішні кінчики брів підняті й зведені до перенісся, обличчя бліде [3, с. 198; 4, с. 185]. Враховуючи зазначене, а також контекстне вживання номінацій невербальних реакцій у стані суму, які складають тематичну групу "оптико-кінестетичні симптоми" у сучасній американській прозі можна виокремити шість узагальнених симптомів суму (їхня загальна частота актуалізації – 77):

1. Мімічні зміни (25), які вказують на рухи м'язів обличчя людини у стані суму та репрезентовані дієсловом *to grimace* та словосполученнями *regret creases one's brows, the saddest smile, one's eyes are closed, look as though someone died, never smile*. Наведемо кілька прикладів: *For the next several weeks, Maggie felt as she had when Andrew died... She had no energy, she never smiled...* [15, с. 203]; *He glanced at his watch, regret creasing his brows. "I'll be gone several weeks."* [10, с. 213].

2. Рух плечового поясу (6), який свідчить про опущення або знижування плечима людини у стані суму та вербалізується у матеріалі дослідження номінаціями *to shrug sadly, to look sad as if an immense weight has been placed on one's shoulders: Matthew Corrigan looked thoughtful and sad at those moments – as if an immense weight had been placed on his shoulders* [11, с. 115]; *The priest shrugged sadly. "Too bad. Gravity answers a lot of questions."* [9, с. 80].

3. Мануальні жести (13), які охоплюють рухи рук у стані суму (затуляння обличчя руками, проведення рукою по волоссю, витирання сліз з очей тощо) та виражаються словосполученнями *run a hand through one's hair, looking melancholy, put one's face in one's hands, cup a hand over one's eyes, wipe tears from one's eyes*. Наприклад: *She was waving and wiping tears from her eyes when he last saw her* [15, с. 186]; *"George can't be dead." Clay sat down on the stoop... and put his face in his hands* [12, с. 314].

4. Дії з предметами (2), коли у стані суму людина використовує підручний предмет (серветку або рушник), щоб витерти сльози. Цей симптом представлений номінаціями *use a napkin to dry the tears in one's eyes, wipe one's tears with a towel* у наступних реченнях: *Next, I used the bar napkin to dry the tears in my eyes. I was going to move on to Plan B* [14, с. 14]; *I LISTENED TO THE MEAT SIZZLE rather melodramatically as I wiped my eyes with a dish towel. What was I doing? Was I crazy?* [14, с. 23].

5. Рухи головою (21), коли людина переживає сум (понурення, скрушне похитування або опускання голови на стіл, прикладання голови до грудей іншої людини у плачу) репрезентуються відповідними словосполученнями: *shake one's*

head sadly, one's head is bowed, put one's head down on the table, abruptly bury one's head against someone's coat. Наприклад: *Alice was holding her sneaker and weeping at the foot of the grave. Her head was bowed* [12, с. 273]; *And when she knew his plane had taken off, she put her head down on the table and sobbed* [15, с. 201].

6. Рухи тіла та постави (10), які вказують на падіння навколішки, похитування вперед – назад, згортання калачиком і т.п. у стані суму. Ці симптоми вербалізуються наступними номінаціями: *drop to one's knees, collapse sideways to the floor, rock back and forth with sobs, sit leaning forward with one's face in one's hands, curl up into oneself, turn to the side.* Наприклад: *"He was shot, Brooke..." Finally she dropped to her knees... Then she collapsed sideways to the floor* [14, с. 90]; *Brooke was on the stairs curled up into herself... Tears were running down her cheeks* [14, с. 209].

Як бачимо, вербалізація оптико-кінестетичних симптомів суму в сучасних американських прозових творах здійснюється переважно за допомогою номінацій, які виражають мімічні зміни та (у дещо меншій кількості) рухи головою. У відсотковому співвідношенні 99% від усіх номінацій складають словосполучення і лише 1% – дієслова, які позначають оптико-кінестетичні симптоми суму в матеріалі дослідження.

Отже, представлені у психології симптоми негативної базової емоції суму дозволили виокремити групу номінацій "оптико-кінестетичні симптоми" суму у сучасних американських прозових творах. Ці номінації позначають відповідні мімічні зміни, рух плечового поясу, мануальні жести, дії з предметами, рухи головою, тілом та постави у стані суму. При цьому номінація оптико-кінестетичних симптомів суму здійснюється у сучасній американській художній прозі найчастіше за допомогою словосполучень, які виражають мімічні зміни та рухи головою в момент переживання людиною емоції суму.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у виявленні засобів вербалізації оптико-кінестетичних симптомів інших емоцій у англійському художньому дискурсі та проведенні їхнього порівняльного аналізу.

Література

1. Бендас Т. В. Гендерная психология / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2006. – 431 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія / М. Й. Варій. – [3-тє вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
3. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с.
4. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2007. – 783 с.
5. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : монография / Н. А. Красавский. – М. : Гнозис, 2008. – 374 с.
6. Лабунская В. А. Невербальное поведение: структура и функции / В. А. Лабунская // Социальная психология : хрестоматия / сост. Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М. : Аспект Пресс, 2003. – С. 84–111.
7. Прохорова О. Н. Репрезентация эмоционального концепта "тривога" лексемами абстрактной семантики в современном английском языке / О. Н. Прохорова, А. М. Лагоденко // Вестник МГОУ. Серия: Лингвистика. – 2009. – № 4. – С. 100–105.
8. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
9. Brown D. Angels and Demons : a novel / Dan Brown. – London : Corgi Books, 2001. – 620 p.
10. Gregory J. The Book of Names : a novel / Jill Gregory, Karen Tintori. – New York : St. Martin's Paperbacks, 2008. – 341 p.
11. Hawks J. T. The Dark River : a novel / John Twelve Hawks. – [1st ed.]. – New York : Vintage Books, 2008. – 414 p.
12. King S. Cell : a novel / Stephen King. – New York : Pocket Star Books, 2006. – 450 p.

13. Lazarus R. S. Constructs of the Mind in Adaptation / R. S. Lazarus // Psychological and Biological Approaches to Emotion / eds. N. L. Stein, B. Leventhal, Th. R. Trabasso. – New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 1990. – 454 p.
14. Patterson J. The Quickie : a novel / James Patterson, Michael Ledwidge. – [1st ed.]. – New York ; Boston : Grand Central Publishing, 2008. – 357 p.
15. Steel D. Miracle : a novel / Danielle Steel. – New York : A Dell Book, 2006. – 225 p.
16. Ungerer F. An introduction to Cognitive Linguistics / Friedrich Ungerer, H.-J. Schmid. – [2nd ed.]. – Harlow : Pearson education, 2006. – 384 p.
17. Wierzbicka A. Emotions Across Languages and Cultures : Diversity and Universals / Anna Wierzbicka. – New York : Cambridge University Press, 1999. – 349 p.